

Egy magyar könyvtárosgyerek hihetetlen kalandjai Amerikában

Oké, oké, elismerem, ez a cím kicsit túl bombasztikus. De csak az európai fülnek az. Amerikában a legunalmasabb szakkönyvnek is olyan címet adnak, hogy el lehessen adni. A valódi tartalomra a szerényebb alcím utal. Fura módon a katalogizálási gyakorlatban az informatív alcímet nem veszik figyelembe, gyakran levágják, s marad a bombasztikus üresség. Szóval átéltem egyet és mást Amerikában, s ha élményeim nem is „hihetetlen kalandok”, azért biztosra veszem, hogy sokan egyszerűen képtelenek elhinni a csillogás mögötti szimpla valóságot. Ebbe a hibába egyébként néha én is beleesem, még most is, öt év után. Az elvű baloldali ideológiai oktatás annyira nem volt meggyőző, hogy mindenkiben nagy várakozásokat keltett a becsmérelt nyugat iránt, amiről aztán időről időre kiderül, hogy nem reális. Túlfűtött lelkesedés és keserű kiábrándulás között nehéz az összhangot megtartani.

De sokszor eszembe jut az a mondás, hogy aki csak egy-két hetet tölt el egy idegen országban, az könyvet tud írni az emlékeiből, aki néhány hónapot, az cikket ír róla, aki pedig éveket tölt el ott, az hallgat az élményeiről. Amikor 1987-ben itt jártam, s alkalmam nyílt rá, hogy egy középvárosi könyvtárban önkénteskedjem, szinte muszáj volt megosztanom első élményeimet a hazaiakkal! (Vendég/munkás/voltam Amerikában. *Könyvtáros*, 1987. 7. 385–390. p.)

Többnyire lelkendezve meséltem el, milyen érzés egy integrált számítógépes könyvtári rendszert használni, vonalkódos leolvasókkal, lopásgátló berendezésekkel, könyv-bedobó csúszdával, milyen jó otthon videókazettán megnézni kedvenc filmjeimet, s milyen egyszerű telefonon csatlakozni valamely távoli számítógépes adatbázishoz, ha gyorsan van információra szükségem. S milyen lelkesen használják az amerikai gyerekek a helyi könyvtárat, amelynek gyakori látogatása nélkül iskolai tanulmányaikkal nem is boldogulnának. Nos, ez volt a felszín.

Azóta módomban volt megismerni a mélyebb rétegeket, s kissé kijózanodtam. Hadd helyesbítsek tehát: a lopásgátló gyakran annyira megbízhatatlan, hogy amikor jelez, a könyvtárosok csak legyintenek vagy bocsánatot kérnek, szinte fel sem merül, hogy megvizsgálják az olvasó táskáját. A könyvcsúszda valóban kényelmessé teszi a könyvek visszahozatalát (éjjel-nappal használható, nem kell megvárni, míg a könyvtár kinyit), de a könyvtárosok gyakran elfelejtik bekönyvelni a visszavett könyvet, s amikor a 30-40 dollárra büntetett olvasóval már nem lehet bírni, a vitát az dönti el, ott van-e a reklamált könyv a polcon vagy nincs, és sokszor ott van. A videókazettán szinte kizárólag amerikai filmeket lehet kölcsönözni, azon belül is elsősorban a hollywoodi kommersz termékeket, kevés videókölcsönző vagy könyvtár tud beszerezni európai vagy ázsiai alkotásokat. Nincs filmmúzeum, filmklub. Nemrég hangkazetták között akartam válogatni, de feladtam. Az üzletben nem engedték meg, hogy behallgassak a kazettába, a könyvtárakban pedig nincsenek zenei részlegek,

legalábbis a mi vidékünkön nincsenek. Talán New Yorkban, azt mondják. (Olyan ez, mint egy Csehov-darab: itt élek vidéken, az elektronikus jólétben, s Moszkvába vágyom.)

Az otthonról feltárcsázható adatbázisokat hat év alatt kétszer-háromszor használtam. Az ok: nincs pénzünk az ily módon megugró telefonszámlára. A könyvtárba szoktatott tinédzserekről pedig az derült ki, hogy könyvtárhasználat után kisebb dolguk is nagyobb a kultúránál. Nemcsak kábítószert fogyasztanak, de újabban revolvért is hordanak, és számos iskolában kellett olyan fémdetektorokat felszerelni, mint a repülőtereken. (Egy hírlapi karikatúra két, fal mellett lapuló tanárt ábrázol. Az egyik azt mondja a másiknak, aki a kezében revolvért szorongat: – Biológiaórára megyek. Fedezz!)

Képzés, diploma

A magyarországi főiskola és az egyetemi kiegészítő után Amerikában mindent előlről kellett kezdenem, mert a hazai diplomát nem fogadják el. Amerikai egyetemre persze nem is gondolhatok, az árak csillagászatiak, ösztöndíjat nehéz szerezni, kölcsönt vén fejjel ugyancsak nehezen kapnék, marad a szegények főiskolája, a community college, amit minden megyében az adókból tartanak fenn. Egy nevesebb főiskolán az évi tandíj 20-30 ezer dollár, itt csak kb. ezer. De csak kétéves, nem ad igazi főiskolai diplomát. Aki olyant akar szerezni, annak még további két évet kell végezni a drága helyen. Az a szerencse, hogy az itteni két év beszámít.

Engem inkább a lehető legalacsonyabb szintű képzés érdekel, mert így is elmondhatom majd magamról, hogy 25 évi európai könyvtároskodás után az amerikai könyvtárakról is van valami képem. A lehető legalacsonyabb szint: a könyvtáros szakmunkásképzés, a community college-ban. Beiratkoztam, elvégeztem. Igazság szerint hátravan még egy pszichológiavizsgám, de órákra már nem kell jánom. A College Level Equivalency Program (CLEP) vizsgája olyasmi, mint nálunk egy nyelvvizsga, mindegy, hogyan szerezte az ember a tudását. Bárcsak több ilyen lenne! (Angol nyelvből, illetve nyelvhelyességből már letettem egy ilyet, a hazai nyelvvizsgák segítettek.)

Szóval szakmunkásképző. Elismerem, rám fért. A katalógizálás egy kicsit helyre tette az európai magabiztosságomat. A Dewey eléggé eltér az ETO-tól, a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerét pedig könyvekből lehetetlen megismerni.

Amellett nehéz volt leszokom az ETO rugalmasságáról. Amerikában a tematikus raktári szám minden műre nézve egyedi, s emiatt kilométernyire nyúlik. Ennek a jelzetnek a megadásával aztán ki is merül a szakozó hatásköre. Sokszor valaki más alkotja meg a tárgyszókat, esetleg a szakozó szellemi munkáját teljesen figyelmen kívül hagyva. A raktári elhelyezésre az előbbit, a katalógusban való visszakeresésre kizárólag az utóbbit használják, sehol egy szakkatalógus. Nekem valahogy mindig az jutott eszembe, milyen könnyen ki lehetne fejezni ennek vagy annak a könyvnek a tartalmát egy kettőspontos viszonyítással, amit aztán innen is, onnan is vissza lehet keresni... (A számítógépes katalógus sem különb, tárgyi feltárára tárgyszókat használ, s ha lehet is benne keresni szakjelzet szerint, az csak annyi, mintha a polcok között sétálnánk.)

A könyvbeszerzési ismeretek során elsajátítottam a piacgazdasági gondolkodást, megtanultam, hányféle módon kell elszámolnom, azt bizonyítván, hogy az adófize-

tők pénzéből egyetlen cent sem megy kárba, továbbá kitől milyen jogcímen lehet egy kis jótékonykodást kunyerálni, miből lehet pénzt csinálni a költségvetés számára. Könyvtártörténetből új volt, mi mindent köszönhet az egész amerikai kultúra a szovjet szputnyiknak, ami után a megdöbbsent kormányzat, s a helyi szervek is hirtelen megnövelték az iskolák, gyerekkönyvtárak, közművelődési könyvtárak támogatását, valamint az állami szintű felsőoktatásnak juttatott pénzeket. (Lám, nem mindenki ünnepli a hidegháború végét.)

Ami a képzésben némi csalódást okozott, az a számítástechnika meglehetősen elnagyolt kezelése volt. Minden tantárgyban esett szó az automatizálási vetületekről, még demonstrációkat is tartottak a számunkra, de nem azt tanították, hogyan kell számítógép segítségével ezt vagy azt a munkafolyamatot elvégezni. És szemmel láthatólag az oktatók sem nagyon ismerték ezeket a programokat. Maguk is többnyire a hagyományos környezetben dolgoznak. (S a 2 éves főiskolák költségvetése nem engedi meg, hogy tájékozottabb szakembereket szerződtessenek, jobban automatizált munkahelyekről.)

Álláskeresés, munkahely

Hiába lettem boldog tulajdonosa a legendás „zöld kártyának”, azaz hiába engedték meg, hogy ne csak önkénteskedjem, de a munkámért pénzt is kaphassak, az amerikai munkaerőpiac katasztrofális helyzete miatt állásra sokáig semmi reményem sem volt. Elmentem hát a helyi munkaközvetítő irodába (Pennsylvania Job Center), ahol pályaalkalmassági tesztet végeztettek velem, s megállapították, hogy szellemi munkára nem nagyon lennék alkalmas, de igen jó pék válna belőlem. Én nem bántam volna, hiszen gyerekkorom óta imádom a friss kenyér illatát (kár, hogy Amerikában friss kenyeret egyáltalában nem lehet kapni, csak papírvékonyat, piritósnak valót), de hiába, péket sem kerestek. A címemet felírták, de azóta sem értesítettek. Valahol meghalt egy könyvtáros: megpályáztam a helyét. Valaki idegösszeomlást kapott: azonnal jelentkeztem. Mikor kirándulni indultunk, a feleségem egy vonzó álláshirdetést talált az újságban, az út mellől hívtuk fel a könyvtárat, hogy én legyek az első, aki válaszol. Egy mikrofilmes cégnél délutáni műszakra kerestek fényképészt. Jelentkeztem. (Miért is ne? Utoljára otthon az OSZK mikrofilmtárában dolgoztam. Igaz, hogy csak az olvasószolgálatban, de itt az ideje, hogy szélesítsem a látókörömet.) Sehol sem volt szerencsém. Hol túlkvalifikáltak találtak (amit a szakszervezet nem nézne jó szemmel), hol az amerikai helyismeretemet kevesellték, hol egyszerűen csak „túl sok volt az eszkimó”, azaz az állástalan könyvtáros, s engem mint idegent szinte automatikusan a végére soroltak. (A „job interview”-ig, azaz a káderezésig így is gyakran eljutottam – a kelet-európai származás valószínűleg egzotikusan hangozott...)

Aztán a megyei főiskolán felcsillant a szerencse: alkalom adódott, hogy hetenként egy nap bejárjak dolgozni. Ez alatt az egy nap alatt megkerestem az egész havi zsebpenzemet. Addig-addig ügyeskedtem, míg be nem hívtak két, sőt egy ideig heti három napra is. Ez már igen komoly kóstoló volt. Közben megállás nélkül pályáztam, pályáztam, megfelelő módon át- és átirva a szakmai önéletrajzomat, kihagyva belőle minden KMK-s csillogást és publikációt, de mind vastagabban aláhúzva az amerikai munkatapasztalataimat.

Így akadt horogra az első igazi, teljes foglalkoztatású amerikai állás, Eastonban, egy négyéves főiskola könyvtárában. Másodosztályú könyvtártechnikusként egyszerre kellett végezni a könyvtárközi kölcsönzést, a folyóirat-érkeztetést, én bontottam és osztottam ki a postát, s kölcsönzőpultnál is ki kellett segítenem. Januárban kezdtem, a tanév nehéz pontján, s a KMK szakkönyvtárának taposómalmát kivéve, ez volt életem legkeményebb munkahelye. Reszkető térdekkel kapaszkodtam meg a napi kétszer 15 perc pihenőben, délben pedig – otthoni szokás szerint – a könyvtárban fogyasztottam el az otthon becsomagolt szendvicsebédemet. (Sajnos, a munkaszobákban tilos ételt, italt tartanunk; a szigor oka a néhány éve tapasztalt hangya-invázió.)

Közérzet

Első élményeim az új munkahelyen meglehetősen vegyesek voltak. Névre szóló poszterrel fogadtak, egyszer meg is vendégeltek (ez ott minden új dolgozónak kijár, helyi hagyomány), de az újdonság varázsa hamar megkopott, s meg kellett ismernem a munka árnyas oldalát is. Ami a leginkább szemet szúrt, az az amerikai könyvtáros-társadalom megosztottsága volt: a „profik” mélyen lenézik a „segéd-erőt”, akikről fel sem tételezik, hogy valami esze is lehet. Egyszer egy vegyipari folyóiratot „érkeztettem” éppen (azaz ennek az adatait vittem be a számítógépes adatbázisba), amikor szólt a telefon, s alkalmasabb ember híján én vettem fel a kagylót. Azt kérdezte a hívó, hogy van-e vegyipari periodikánk. Boldogan mondtam, hogy van, s rögtön adtam is neki egy pár címet. Egy percig embernek éreztem magam. Csak egy percig: rögtön kioktattak amiért magam merészeltam válaszolni az érdeklődésre. Arra ott vannak a referenz szakemberek.

S ez a szellem (tudom, hol a helyem, s ahhoz tartom magam) a dolgozók egymás közötti beszélgetéseiben is tetten érhető. Egyszer, beszédes kedvemben (ritkán van ilyen) írtam egy széljegyzetet egy könyvtárközi kérdésre: „csodálkozom azon, hogy ez az új és népszerű könyv nincs meg nekik” (egy híres, nagy egyetem könyvtárában). Kolléganőm visszaírt: „nem a mi dolgunk a csodálkozás”. (Aki tud angolul, annak a kedvéért az eredeti választ is ideírom, a zamata miatt: „It’s not ours to wonder”).

A könyvtárakban megkövesedett hierarchia közelít ahhoz, ami a kórházakban van: orvosok jobbra, ápolók-nővérek balra, a kettőjük útja csak a giccses regényekben találkozik. (Nekem valahogy jobban tetszett, hogy egyetemi végzettséggel is csak amolyan „könyvtári dolgozó” voltam. De biztosan sokan nem értenek velem egyet.)

A vicc az, hogy még ha valaki meg is szerzi az egyetemi végzettséget (az elmúlt hónapokban volt egy ilyen eset) azt továbbra is másodrendűként kezelik, már ami a változatlan munkabeosztásának kijár. (Milyen jó is azoknak otthon, akik magasabb képesítést szereztek: ha esetleg fizetésemelésre nincs is pénz, legalább a káderfejlesztési tervekben számítanak rájuk.) Az amerikai könyvtárakban nincs előléptetés, és nincs fizetésemelés. Illetve, ha emelik a fizetést, azért teszik, mert a szakszervezet kialakulta, s akkor mindenki egyformán részesedik belőle. A jó dolgozó is, a rossz dolgozó is. Az előbbre jutás egyetlen útja az állásváltogatás. Ezért aztán mindenki szüntelenül pályázik, önéletrajzokat gyárt, telefonál, elbeszélgetésben reménykedik.

A vezetők közönyössége meglepett. Az osztályvezetőm mindössze egyszer méltat

tott arra, hogy leüljön mellém egy kis beszélgetésre, akkor is annyi volt a mondanivalója: „Ugye, tudod, hogy hiába dolgozol tovább, nem követelhetsz rajtunk túlóradíjat?” Megpróbáltam elmagyarázni neki, hogy valamit elügyetlenkedtem, s nem akarom, hogy ez visszavessen a munkámban. Nem értette. Azt, hogy véget ért a hathetes próbaidőm, csak abból tudtam meg, hogy a szakszervezet küldött egy felhívást: miután véglegesítettek, esedékes a tagsági díj befizetése. (Minden új tagnak 50 dolláros „beavatási” díjat kellett fizetnie, de mire rám került volna a sor, ezt a rendelkezést szerencsére felülvizsgálták. A helyi szakszervezet történetében én voltam az első, akinek nem kellett megfizetnie ezt a sarcot. De, fura módon, a szakszervezeti tagok erre az alapszabály-változtatásra nem voltak feljogosítva. A jogi huzavona úgy ért véget, hogy az egész tagság „átigazolt” egy rivális szakszervezeti egységbe.) Mindez az alacsonyabb szintű munkákra érvényes. A „profikra” nem vonatkozik a kollektív szerződés, ők egyénileg szerződnek.

Hogy azután a „profik” milyen nagy tetteket hajtanak végre, arra csak két példa: az egyik egyetemi könyvtárban úgy ünnepelték meg az automatizálás tizedik évfordulóját, hogy délután kikapcsoltak minden komputert: hadd tudják meg a hálátlan olvasók, milyen lenne a könyvtár számítógépek nélkül. A mi könyvtárunkban pedig egyik napról a másikra megsemmisítették a borsúra-gyűjteményt, mert úgy találták, hogy nincs eléggé kihasználva. (Folyóiratokként ez engem is érintett, ezért óvatosságból minden ilyen dokumentumot félretettem s főnököm elé terjesztettem egy javaslatot a nem gyűjtendő periodikumok hasznosítására. Ez október elején történt. Pestiesen szólva még mindig fogalmazza a választ...)

Amikor először néztem szét Amerikában, 1979-ben, már az volt a benyomásom, hogy az amerikai könyvtárosok kevésbé képzettek, mint az európaiak, viszont a számítógépes adatbázisok elérhetősége révén így is jobb szolgáltatást képesek nyújtani. Nos, azóta még inkább a számítógépek javára tolódott el az intelligencia-mérleg.

Ami a munkakörülményeket illeti, nem vagyunk elkényeztetve. Az új dolgozónak szabadsága alig van, még a karácsonyt is meg kell váltania az első évben (bemennie nem kell, de annyiival kevesebb fizetést kap). Még fizetés nélküli szabadságról sem igen lehet szó. A munkaadónak kell a munkaerő, s ha nem egészen kapja meg, inkább keres másikat. A munkaerőpiacon dolgozó-túlkínálat van, így nem gond másikat találni. A kollektív szerződésről folytatott szakszervezeti vitában elhangzott: ha sztrájkba lépünk, a főiskola vezetése kész az egész segédszemélyzetet leváltani. Még az otthon oly népszerű csúsztatást sem ismerik (csak egy változatát, amelyben a munkaadó túldolgoztat, s ezt az időt később ki lehet venni).

Szakmai benyomások

Könyvtárközi munkám során alkalmam volt megismerni a világ talán legtreményesebb mikrofilmes szolgáltatását. A neve: BUSINESS COLLECTION, s az alapötlet jó: afféle „mikrofilm-újságként”, ömlesztve küldik ki a lefilmezett lapokat, s egy indexből lehet kikeresni, hogy melyik üzleti jellegű folyóirat melyik száma, melyik tekercs képkockáján kezdődik. Az ember beleteszi a gépbe a filmet, s elektromos motorral másodpercek alatt meg lehet találni a cikket. A bökkendő az, hogy az index nem pontos, az újabb kumulációkból kimarad egy-egy régebben már felvett tétel, s a feldolgozott számokból is néha csak egy-két oldalt filmeznek le (mondjuk, a cikk

hetedik oldalát meg egy hirdetésnek a felét). Amikor könyvtárközini kéri valaki a számot (mert a központi katalógus feltünteti, hogy az illető folyóirat nálunk megvan), sorozatban kell visszaküldenem a kérést mint teljesíthetlent. De a gép is elromlik minden héten, s mire le tudjuk másolni a cikket (mert azt meg kell hagyni, hogy a papírmásolatot szépen elkészíti), a kérés már automatikusan a következő könyvtárhoz vándorol (az OCLC könyvtárközi automatizált rendszere gondoskodik arról, hogy ne ragadjon le egy helyen), s a mi szolgáltatásunk senkit sem érdekel (persze, a számlákat sem hajlandók kifizetni a késve küldött másolatokért).

Csalódás volt, hogy a mikrofilmmel foglalkozó könyvtárosok csak úgy képesek átfordítani a rosszul visszatekert filmet, hogy előbb az egészet legombolyítják a koszos szőnyegre. Az OSZK mikrofilm-tárában használt egyszerű visszacsévélnék már három gazdája is lenne Amerikában, kíváncsi vagyok, sikerül-e üzletet kötni. Ugyanígy elámultak amerikai kollégáim, mikor arról meséltem, hogy nálunk létezik a szortírozó doboz, vagy hogy amikor szortírozunk gumiujjat húzunk fel, azzal választjuk szét az összetapadt cédulákat. (Ha lenne újítási díj, már dagadtra kerestem volna magam. Minden arrogancia nélkül úgy érzem néha, mintha misszionárius lennék...)

Információs társadalom

Ennyi panasz és kritika után kérdezhetné valaki, miért nem jövök inkább haza, mi tart odakinn. A családi szempontok mellett leginkább az, hogy úgy érzem, félig a jövő információs társadalmában élek. A családi otthonból elérhető adatbázisokra talán még nem ért meg az idő, hiszen annyira költségesek, hogy kevesen engedhetik meg maguknak a luxust. De a felsőoktatási és kutatási intézetek a közpénzekből támogatva olyan információs hálózatot tartanak fenn, amelyben élmény részt venni.

Az adatbázisok a mindennapi munkában is jelen vannak, elsősorban az OCLC révén. Ez az Ohio államban honos, de már az egész világra kiterjedő bibliográfiai adatbázis döntő mértékben megkönnyíti a tagkönyvtárak leíró katalogizálását, a könyvtárközi kölcsönzési tranzakciókat, továbbá újabban a referenzmunkát is. Mivel a könyvtárközi kölcsönzési rendszernek azért van egy-két komoly hiányossága (az új rekordok felülírják a régieket, a régebbi tranzakciók adatai törlődnek, a visszakeresési lehetőségek korlátozottak stb.), hobbiból magam is írtam néhány programot, amelyek a munkámat precízebbé, gyorsabbá, s nem utolsósorban könnyebbé tették. (A programjaimat megtűrték, de amikor a könyvtár megvásárolt egy drágább – s bizonyos gyakorlati vonatkozásokban gyengébb – szoftvert, nekem is fel kellett hagynom a „partizánkodással”, a programok konzekvensége jegyében. Abban reménykedem, ha saját munkaadóm nem is tart igényt rá, megpróbálom másnak eladni, magánszemélyként, egyszemélyes vállalkozás keretében.)

A jövő információs társadalmának előjelei jóval túlmennek az OCLC-típusú kollektív könyvtári vállalkozásokon. Az elmúlt egy-két évben az Internet nevű szuperhálózat nagykorú lett, szinte minden professzor, kutató, könyvtáros, sőt diák saját számlával, illetve jelszóval (password) rendelkezik. A banki analógia félrevezető, mert nem a használatnak kell fizetnie: a hálózatot stratégiai megfontolásból az egyetemek közössége, illetve az állam tartja fenn. A professzor elektronikus levele percek alatt eljut a Föld bármely hasonló intézetébe, s ugyanígy érkezők és vitahozzászólások is utaznak a világot körülölelő telefonhálózat optikai kábeleiben, vagy a



műholdak közvetítésével az éter hullámain, méghozzá teljesen ingyen. Vannak elektronikus folyóiratok is, továbbá ezrével „vitaklubok” (discussion group), a legelképzhetetlenebb témakörökben. Mivel az ide-oda küldözgetett üzenetek tartalmát senki sem ellenőrzi, természetesen ételrecepteket, dilettáns költeményeket, pornográf fotókat ugyanilyen könnyen lehet küldeni, terjeszteni. Kelet-európaiként nem tudom egészen beleélni magam ebbe a gazdagságba: ami ennyire jó, azt nálunk előbb-utóbb elveszi az állam. Vagy annyira megadóztatja, hogy abban nincs köszönet.

Az OCLC adattárában nincs jele Magyarország részvételének. Az Internetben már igen, pl. a Budapesti Műszaki Egyetem kísérleti „gofer”-központja. Nem áll módomban olvasni a hazai szaksajtót, de a szokásokat ismerve biztosra veszem, hogy már a legelső kísérletek is nagy visszhangot kaptak. Ha a hazai pénzügyi és technikai helyzet lehetővé teszi, minél előbb csatlakozni kellene az Internethez, legalább közvetett módon (telefonon-telefaxon küldött kérések továbbítása egy központi irodából, illetve a lehívott hírek, adatbázis-visszakeresések előfizetők körében történő terjesztése jöhetne leginkább számításba).

Utószó

Nyáron újrakezdtem az álláshirdetésekre való válaszolást – könyvkiadónál fordítónak, újságszerkesztőségnél adatellenőrzőnek jelentkeztem, s a könyvtárak közleményeit is figyelemmel kísértem. Amikor az egyik állam által fenntartott egyetem a jelentkezésem alapján behívott egy kis elbeszélgetésre, meg sem fordult a fejemben, hogy nekik is kellhetek. A főiskolai állással a hátam mögött nem volt sok koc-

kázat, ezért minden aggály nélkül beszéltem a könyvtáros-múltamról, s hogy miként képzelem el a jövőt. A fizetés itt sokkal nagyobb volt, s szinte az állam is leesett, amikor kezembe vettem az értesítést, fel vagyok véve. Kiderült, hogy szerencsémnek részben orosz nyelvtudásomnak köszönhetem. Az egyetemen működik egy orosz kulturális központ, de nemigen van rá ember. Nos, engem nem oda vettek fel, hanem könyvbeszerzőnek, de szó van róla, hogy a jövőben foglalkozom majd orosz könyvekkel. (Nem vagyok egyedül: egy Magyarországról „vendégszereplő” református lelkész ismerősöm felesége is abból az orosz tudásból él, amit kötelezően kellett elsajátítania otthon. A megszállás előnyei...)

Ebben a könyvtárban minden vezető nő, s meglepően jól vezetnek. Még arra is volt gondjuk, hogy megkérjenek: ha kívülállóként bármi kritikai észrevételem, építő javaslatom lenne, bátran mondjam meg, mert szeretnék a munkát korszerűsíteni. Szóval ilyen is van. Sajnos, akármennyire is újító beállítottságúak az itteni könyvtárosok, a kezük meglehetősen meg van kötve, az otthonról már ismerős állami bürokrácia miatt. Majdnem mindenki ért a számítógépekhez (ezért az is érdekli őket: én mit tudok) – csak éppen alig van számítógépük. Mint otthon, nem?

Azzal zárom levelem, hogy minden bosszantó élményem ellenére „megbecsülöm magam”, s igyekszem a legtöbbet kihozni ebből a szakmai-kulturális „kihívásból”. Remélhetőleg a jövőben sok magyar könyvtárosnak lesz módjában megismerni az amerikai könyvtárügyet, s aztán végre nekiláthatunk utánozni... a skandináv példákat.

Ja, a szokásos záradék: ha Amerika keleti partján jártok, ugorjatok be, szívesen látok mindenkit. De legalább üzenjetek (új telefax-számom: 610-683-4483; Internet-címem: mandycacad. csv.kutztown.ed.).

Maradok:

Mándi Gábor

Magyar könyvtárosok és könyvkereskedők Dániában

A Dán Királyi Könyvtár, a Dán Könyvkereskedők Egyesülete és a Dán Felnőtt-Továbbképző Központ szervezésében és támogatásával 1993. október 18–24-e között 26 magyar könyvtáros és könyvkereskedő egy hetes tanulmányúton vehetett részt Dániában. A Demokrácia Alapítvány, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Magyar Olvasástársaság és a munkahelyek segítségével valósulhatott meg ez a jelentős szakmai program, általa bepillantást nyerhettünk a dán könyvtári rendszer teljességébe.

Első vendéglátónk a Dán Könyvtárosok Szövetsége volt, ahol a szövetség érdekvédelmi munkájával és a dán kulturális életben végzett tevékenységével ismerkedhettünk meg. Dániában nagyon erős a dolgozók érdekvédelme. A szövetség „esemnyőjébe” a Könyvtárosok Szakszervezete, a Könyvtárvezetők Egylete, a Kutatók Egyesülete, a Kereskedelmi és Irodai Dolgozók Könyvtári Szervezete tartozik. A Dán Könyvtárosok Szövetsége 1970-ben alakult meg, az 1905 óta működő Dán Könyvtáros Egyesületből jött létre. Ez a könyvtári szervezet szakmai és szak-



szervezeti kérdésekkel egyaránt foglalkozik. A régi Könyvtáros Egyesület munkál-
tatókból álló tagjaiból alakult meg a Könyvtárvezetők Egylete. 1978-ban további
szervezkedés történt. A Könyvtáros Egyesületben a kutató könyvtárosok is megalá-
kították szakszervezetüket. Az elmúlt években elsősorban az irodai dolgozókat bo-
csátották el, ennek hatására alakult meg az Irodai Dolgozók Könyvtári Szervezete is.
Nincsenek helyi alapszervezetek, de minden munkahelyen van egy választott
személy a kapcsolattartásra. A 14,7%-os munkanélküliség csökkentésére állásbörze
működik a székházban. Új munkaterület nyílt meg a könyvtárosok előtt a magánvál-
lalatoknál. A magáncégek rájöttek, hogy a könyvtárosok milyen jó rendszerszerve-
zők, és hatékonyan működnek a termékekről megjelenő információk összegyűjtésé-
nél, rendszerezésénél. A szövetség tanfolyamokat is szervez a munkanélküliek szá-
mára.

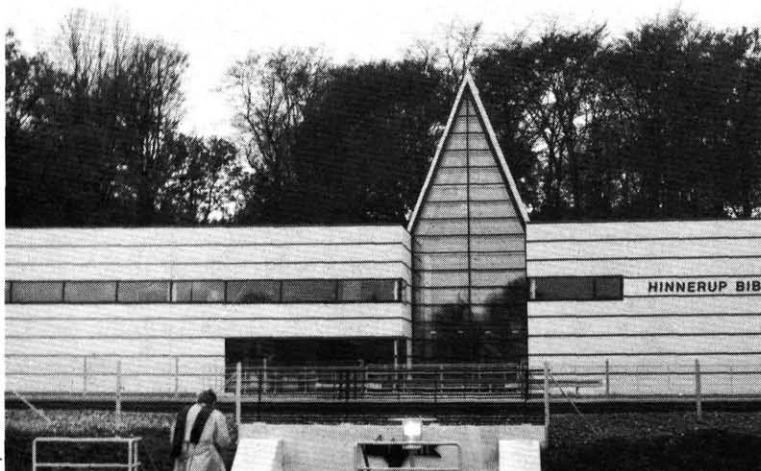
Könyvtárosképzéssel is foglalkozik a Dán Könyvtárosok Szövetsége. Érettségi
után 4 éves képzés főiskolai, s négy év után pedig kétéves könyvtártudományi utó-
képzés adott egyetemi végzettséget. Jelenleg a könyvtárosképzés átmeneti állapot-
ban van. A Szövetség 3 éves tanfolyamot szervez (az kb. a mi könyvtárkezelői tan-
folyamunknak felel meg), de ez nem ad felsőfokú képesítést, csak a négy- vagy öt-
éves képzés. Évente 160 új könyvtárost képeznek. Nem akarják a képzést csökken-
teni, hanem új munkaterületeket hoznak létre.

A Szövetség egy segélykasszát is működtet. Dániában szinte mindenki belép
ebbe, mert a segélykassza a munkanélkülieket segíti, és bárki lehet munkanélküli. A
munkanélküli segélykasszák egy-egy szakszervezethez csatlakoznak. A Dán Könyv-
tárosok Szövetségének segélykasszája az egyetemi munkanélküli segélykasszához
csatlakozik. A segélyt 7 évig kaphatja valaki, az a fizetés 60%-a. Két évenként van-
nak bértárgyalások. A Szövetség a diplomások központi szakszervezetén keresztül
tárgyal a kormánnyal. A bérkérdés mellett a munkaidővel, az igénybe vehető sza-
badságok jogcímeivel is foglalkozik. A Szövetség maga is tárgyal a kormánnyal a
juttatásokról. Bár a bértárgyalások központosítottak, de ezekre pótlólagos helyi
megállapodásokat lehet építeni. A központi bértárgyalásoknál elkülönítenek egy bi-
zonyos összeget, erről helyileg állapodnak meg. (Ahogy ezt ők nevezik, ez az ún. ...

nyaló pótlék.) Ezeket az összegeket a helyi bizalmi és a munkáltató közti megá-
lapodás alapján használják fel. 75 korona a minimál órabér Dániában, erre jön a mű-
szakpótlék, és fizetik az utazási költségeket. A könyvtárosok a dán bérskála közép-
táján állnak.

Ezután a Dán Könyvtári Központba látogattunk el. Működése 1939-re nyúlik
vissza. Kezdetben a dán könyvek nemzeti bibliográfiába foglalása, majd katalógu-
sok, tájékoztatók készítése, 1976-tól a számítógépesítés is a központ feladata. Je-
lenleg három részvényes működteti: a helyi és területi önkormányzat, a koppenhágai
és a Gyldendon-i kiadó. Itt található a dán központi katalógus, és itt állítják elő az
iskolai és közművelődési könyvtárak részére a katalóguscédulákat. A dán nemzeti
bibliográfiát nem a Dán Könyvtári Központ készíti, hanem egy magánvállalat. A
Központ a bibliográfiai leírást készíti. A DBC évi 16 ezer új anyagot tartalmaz. Az
adatszolgáltató a Dán Királyi Könyvtár. Az ISBN-t a Könyvtári Központ gondozza.
Könyvajánlásukat a mi „Új Könyvek” kiadványunkhoz tudnám hasonlítani, bár attól
sok szempontból eltér. Ez a „Könyvpiac” című kiadványuk bibliográfiai leírást,
annotációt, ajánlást – hogy melyik könyvtárnak ajánlja beszerzésre – és egy megren-
delő szelvényt is tartalmaz. Egyetlen könyvtár sem vásárol meg olyan könyvet,
amelyik ebben a kiadványban nem jelenik meg. A Könyvtári Központ annyi szel-
vényt küld a könyvtárnak, ahány könyvet ajánl megvásárlásra akár az iskolai, akár a
közművelődési könyvtáraknak. A könyvtárosok ezzel a szelvényvel három helyen
vásárolhatnak. A Könyvtári Központban, a helyi könyvkereskedésben, vagy magán-
könyvkereskedelemben, ahol könyvtári kötést rendelnek. A köteteket a helyi könyv-
kereskedőhöz küldi el a megrendelt bekötött könyveket. A központi adatbázisba
hamarabb bekerül az új könyv, mielőtt nyomtatásban a könyvpiacra megjelenne. A
könyvtárak lemezen is megkapják az új kiadványok jegyzékét, amit online lekér-
hetnek a központtól. Az állam ehhez támogatást nyújt, négy héten belül a könyv
megjelenése után a kiadványnak a nemzeti bibliográfiában is meg kell jelennie. Min-
den iskolának, minden közművelődési könyvtárnak van számítógépe. Adatbázisába
azonnal beépítheti az újonnan megjelenő kiadványokat, online megrendeléssel. Ezt
egy könyvtárközi együttműködési rendszer, az ún. DANBIB teszi lehetővé, amelyik
itt, a Könyvtári Központban működik. Ez a Nemzeti Könyvtár, a népkönyvtárak, az
iskolai és kutató könyvtárak közös adatbázisa.

Dániában az állami és az önkormányzati könyvtárak között erős a határvonal, a
DANBIB ezt a határvonalat akarja lebontani. 1990-ben döntött úgy a dán kormány,
hogy a kutató könyvtárak és a népkönyvtárak külön adatbázisa egyesüljön, műszaki
berendezése kicserélésre kerüljön. Egy közös rendszert hoztak létre az ALBA
(tudományos könyvtárak adatbázisa) és a BASIC (a közművelődési könyvtárak
adatbázisa) összevonásával, a DANBIB-ot. Összehasonlításként a BASIC kb. 900
000 dán és külföldi könyv, valamint kiadvány bibliográfiai adatait tartalmazza, 1100
terminálon kb. 180 könyvtári rendszer használja. 1991-től létrejött az együtt-
működés a Dán Könyvtári Központ és a kutató könyvtárak számítástechnikai irodája
között. A rendszer karbantartását és továbbfejlesztését a Dán Könyvtári Központ
végzi. A közös adatbázis tartalmazza a Dán Nemzeti Bibliográfia adatait, a kutató
könyvtárak, a népkönyvtárak és iskolai könyvtárak adatait, valamint az amerikai,
angol és német nemzeti bibliográfiákat. A DANBIB beindítását 1994 januárjában
tervezik. Elindításával a közeli jövőben megvalósul, hogy a legkisebb dán könyvtár
is tud csatlakozni a legnagyobb dán adatbázishoz. A bekerülő művek természetesen



lelőhelyet is közölnek, így az adatbázis a dán és külföldi könyvtárközi kölcsönzésnek is nélkülözhetetlen eszköze lesz. A DANBIB létrehozása az állam, az önkormányzatok és a könyvtáros szakma összefogásával valósul meg. Azt gondolom, hogy a magyar könyvtári számítógépes hálózat kiépítéséhez mintául szolgálhat a dán rendszer, és nem a távoli jövőben Magyarországon is mindenki számára hozzáférhetővé válnak a nagy adatbázisok, vagy a hazai központi adatbázis.

Másnap a **Dán Királyi Könyvtárban** honfitársunk, *Sugár Zsuzsa* kalauzolt bennünket. A Nemzeti Könyvtár feladatait a Dán Királyi Könyvtár és az Århusban működő Állami Könyvtár közösen látja el. A Királyi Könyvtár 1653-ban alakult meg, de csak 1793-ban vált nyilvánossá. 1700 óta kötelempéldány-beszolgáltatás révén gyarapodó gyűjteménye jelenleg 4,2 millió könyvet, időszak kiadványt, 4400 kéziratos könyvet, 55 ezer ősnymtatványt, 10 ezer kéziratos kottát, több mint három millió nyomtatott kottát, 10 millió egységnyi fotót, térképeket és egyéb dokumentumokat tartalmaz.

A dán Parlament – amely a Királyi Könyvtár közelében van – 1884-ben tűzvész martaléka lett, veszélyeztetve a Királyi Könyvtárat is, ezért Koppenhágától távol (a főváros egy szigeten van) a főlzigeten is létrehozta egy másik nemzeti könyvtárat. Ez az Århusi Állami Könyvtár, amelyik 1902 óta részesül kötelempéldányban.

A Királyi Könyvtár elsődleges feladata a dán irodalom (danika) gyűjtése és megőrzése, tehát egyben könyvmúzeum is. Az Århusi Könyvtár Dánia második legnagyobb könyvtárává vált, és elsődleges feladata a kölcsönzés. 20 évvel ezelőtt, 1973-ban 266 ezer kölcsönzése volt ez év során, most egy évben több mint 570 ezer. Århusba került a Nemzeti Hírlapgyűjtemény, valamint az újságcikk-kivágatok gyűjteménye. 1985-ig a könyvtárközi kölcsönzés országos központja a Királyi Könyvtár volt, 1985-ben ezt a szerepet is az Århusi Állami Könyvtár vette át. A teljes hírlapállomány mikrofilmen van. A hírlapokat eredetiben nem, de mikrofilmen a teljes állományt kölcsönzik. Működik egy központi iroda, amelyik a hírlapok mikrofilme-

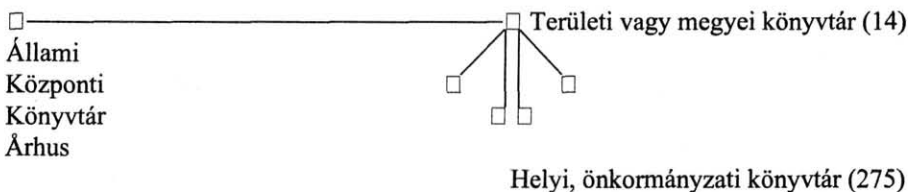
zésével foglalkozik. A nagy újságkiadók az új lapokat ehhez a céghez szállítják, és onnan kapja a könyvtár a mikrofilmeket. 1987 óta Århus kapja az audio-vizuális kötelességszámítógépes példányt is, a rádió és a tv műsoranyagát, 1989 óta a lemezeket, CD-ket is. A teljes állomány 1979 óta online hozzáférhető.

A két nemzeti könyvtár megtekintése után egy megyei könyvtárat látogattunk meg, a **Vejle Megyei Könyvtár**at. Vejle a félszigeten található megyeszékhely. A korszerű, ragyogóan tiszta, barátságos és otthonos megyei könyvtár 1972-ben épült, 6 ezer m² alapterületen működik. 450 ezer kötete van. A könyvtár megyei és városi könyvtári feladatot is ellát, a könyvtári törvény értelmében. (A könyvtári törvényre való hivatkozás szinte mindenütt elhangzott.) *Jørh Bech* könyvtárigazgató részletesen ismertette velünk a *dán könyvtári törvényt*. Náluk 1993. május 26-án terjesztették az országgyűlés elé. Annál is nagyobb érdeklődéssel hallgattam, mivel a mi könyvtári törvényünk most van előkészületben. Dániában 1920 óta van könyvtári törvény és szabja meg a könyvtárak működését és feltételeit. A jelenlegi törvény első számú kötelező előírása, 2. fej. 4. par., hogy „minden önkormányzat (275 önkormányzat van az országban) köteles egyedül, vagy más önkormányzatokkal együttműködve közművelődési könyvtárat fenntartani mind a gyermekek, mind a felnőttek számára szolgáló részlegekkel”. A legtöbb önkormányzat területén több könyvtár is van (iskolákban, kórházakban, buszkönyvtárak). A törvény három feladatot szab a könyvtárakra: a közművelődés elősegítése; az iskolai és felnőttoktatás támogatása; a területi kultúra támogatása.

A könyvtáraknak ezt a támogatást úgy kell végezni, hogy könyvállományuk korszerű, minőségi legyen, az adott időszaknak megfelelő. Tükröződjön benne a teljes dán könyvtermés. 14 ezer könyv jelenik meg évente. A könyvbeszerzés nem függ a könyvtáros politikai, személyes szemléletétől, a könyvtáros nem befolyásolja az olvasó választását. A minőség a meghatározó. (Bár erről vita folyik, hol kell meghúzni a határt, mi a minőség a szórakoztató, ismeretterjesztő irodalom körében.)

A törvény előírja, hogy a kölcsönzés ingyenes, mindenkinek rendelkezésére áll, egy kivétel – a késedelmi díj. A törvény külön figyelemmel rendelkezik a gyermek és a hátrányos helyzetű (mozgássérült, gyengénlátó stb.) olvasókról.

A közművelődési könyvtári rendszer Dániában:



Az országban 14 megyei könyvtár van. Bármelyik könyvtár hozzáfér a másik könyvtár állományához online. A központi könyvtárban lévő katalógus lelőhelyjegyzéket ad.

Három önálló könyvtári rendszer működik az országban. A közművelődési könyvtári rendszer az egyik. Ezen kívül a kutató könyvtárak rendszere, melynek

központja a Királyi Könyvtár, a harmadik az iskolai könyvtárak rendszere. Minden iskolában működik könyvtár. Központjuk az Iskolai Tananyag és Könyvellátó Központ. A három rendszer szorosan együttműködik a fent ismertetett DANBIB révén.

A Vejlei Megyei Könyvtárnak 24 millió korona az éves költségvetése, 68 főfoglalkozású munkatársa, 25 ezer beiratkozott olvasója, napi 1100 látogatója van. Heti 52 óra a nyitvatartási ideje. A lakosság 77%-a könyvtárhasználó. A felnőtt könyvtárhasználó is 55-60%. Ezt a képzési idő megnövekedésével magyarázzák.

A megyei könyvtár meglátogatása után vendéglátóink két városi könyvtárba is elvittek bennünket.

Give egy kisváros. Az ilyen típusú könyvtárat, mint a **Givei Városi Könyvtár**, családi könyvtárnak hívják. A rendkívül barátságos, minden igényt kielégítő könyvtár éves költségvetése 3 millió korona. Itt is elhangzott, hogy törvény írja elő: az önkormányzatnak – minőségi színvonalon – működtetnie kell egy népkönyvtárat, a helyi igények figyelembevételével. A könyvtárak használata ingyenes, mivel az állampolgárok az adón keresztül fizetnek érte. Az önkormányzat költségvetésének 20%-át az oktatás és kultúra támogatására fordítja. A könyvtárak a demokratikus fejlődésben kulcsszerepet játszanak. A fejlesztési kiadások nincsenek a költségvetésben. Ezeket a könyvtárak betérjesztik az önkormányzatokhoz, abban a reményben, hogy az önkormányzatok fedezik. A bér a költségvetés felét teszi ki. 1,7 millió korona a bér, 47 ezer korona a fűtés, 18 ezer a világítás. 372 ezer korona a felnőtt könyvbeszerezés, 155 ezer korona a gyermekkönyv beszerzés. A könyvtár 700 m²-en működik. A Dán Könyvtári Központtól vásárolja a könyveket. Évi 80-90 ezer a kölcsönzések száma. Drágák a könyvek Dániában, de sok könyvklub működik az országban, ahol kedvezményes áron vásárolhatnak az emberek.

Horsens Városi Könyvtára egy 56 ezer lakosú települést szolgál ki. A városi könyvtárhoz tartozik még egy guruló könyvtár (busz) és egy kis szigeten lévő fiókkönyvtár is. 250 ezres könyvállománya van, évi 330 ezer látogatónak 900 ezer művet kölcsönöz. A nettó költségvetése 17 millió korona évente, ebből 2,6 milliót fordít új könyvek beszerzésére, 57 alkalmazottja van. Az épület a város legrégebbi üzeme – egy 1860-ban létesült dohánygyár volt, ahol szivarokat gyártottak. (A mostani polgármester a dohánygyárban inaskodott.) 1980-ban beszüntették a gyártást, az épület lebontása helyett 1988-ban úgy döntött az önkormányzat, hogy itt könyvtárat rendez be. Ám ha magáról a könyvtár épületéről kicsit részletesen írok, azért van, mert a korszerű, építészeti szempontból különösen érdekes könyvtár Dániában sem mindennapi. A régi épületből egy szupermodern, színes (a szó szoros értelmében: a sárga, kék, zöld és piros szín mindenütt egymás mellett) és minden igényt kielégítő könyvtárat hoztak létre, meghagyva a múlt századbeli épület hangulatát. Négyszintes, a földszinten a főbejárat, kölcsönzőpult, újságolvasó terem, (40 féle napilap) a könyvtár ülésterme (ahol különböző rendezvények, filmvetítések vannak), irodák, segédfunkciót betöltő helyiségek találhatóak. Az 1. emeleten a felnőtt osztályok, 80 m² kölcsönző részleg, 8 ezer kézikönyv, folyóirat-olvasó van (750 féle folyóirat). A 2. emeleten 650 m²-en a gyermekkönyvtár van, minden korcsoport számára könyvek, hangos könyvek. Ide kapcsolódik egy aktivitás terem (filmvetítéseknek, előadásoknak, egyéb gyermekfoglalkozásoknak). Ezen az emeleten van a helytörténeti gyűjtemény és kutatószobák állnak az olvasók rendelkezésére. A 3. emeleten a városi főkönyvtárnok (az igazgató) és a könyvtárosok irodahelyiségei találhatóak, itt



van a katalógusosztály, amely a könyvtár számítógépes rendszerét is irányítja. Ezen a szinten található a különböző szociális helyiségek, ebédlő, konyha a munkatársaknak, itt van egy nagyobb könyvraktár is.

A könyvtár hasznos alapterülete 6400 m². Az épület egy magán lakószövetség tulajdonában van, ők finanszírozták az átépítést, a belsőépítést az önkormányzat fedezte. A könyvtár működését teljes egészében az önkormányzat finanszírozza. Megismerkedhettünk a könyvtár egyik speciális szolgáltatásával is. Ez az ún. hangdob, vagy hangláda. Ez azt jelenti, hogy önkéntesek napi 2 órát beolvasással segítenek az úgynevezett „szóvakságban” szenvedőknek. A beolvasási szolgálat minden nehezen olvasó rendelkezésére áll. (Pl. valaki beviszi a könyvtárba a levelét, vagy egy hivatalos iratot stb. és a „beolvasók” magnóra olvassák a szöveget.) Ez személyre szóló szolgáltatás. Esti felnőttoktatást is szerveznek szövegek számára. Ez a hangdob Dániában is egyedülálló kísérlet.

Egy kis település, **Hinnerup könyvtárába** is elvittek vendéglátóink. A könyvtárat azért tartották érdemesnek megmutatásra, mert ez a teljesen új (1993 áprilisában adták át) és a hagyományoktól teljesen elütő könyvtár valóban lenyűgöző. Mivel a községben nem volt templom, az épület formája a templomot idézi. Az épület két szárnyát egy torony fogja össze. Egyik oldalon egy bükkös erdő kezdődik, a csupa üveg falon keresztül egy karnyújtásnyira a természet, a másik oldalon a falu. És maga az épület a település legfontosabb középületévé vált. Hangverseny- és kiállítótermében tanácskozik a helyi önkormányzat, nappal ez a könyvtár a gyermekeknek is minden igényt kielégítő szolgáltatást nyújt. Teret ad a játéknak, az indián sátor a játékokkal olyan természetesen tűnik a könyvek között, mint az a sok-sok csendes zug, mint ahol az ember otthon kényelmes foteljében érezve magát olvasná kedvenc Andersen meséjét.

A Krogh Kiadónál tett látogatásunk, a Munck Christensen könyvkereskedésben *Christensen Munck* úrral, a szakma nagy öregjével való találkozásunk, a „Jövő Könyvtárának” a megtekintése, a Felnőtt-Továbbképző Intézetben a dán népdalok tanulása, a Helsingőri várban „Hamlet szellemével” való találkozásunk tette még felejthetetlenül egyhetes itt-tartózkodásunkat.

Köszönet illeti vendéglátóinkat a nagyszerű programért és a kitűnő vendéglátásért, valamint tolmács-idegenezetőnket, *dr. Szira Józsefet* és leányát, *Margitot* a szakszerű tolmácsolásért és a profi szervezésért. És ha megkérdezik barátaim, ho-

gyan lehetséges, hogy Dániában ilyen nagyszerűek a könyvtárak, a dánok erre csak azt válaszolják, hogy nincs ebben semmi különös, a dánok egyszerűen csak szeretnek olvasni.

Nemes Erzsébet

Alapítvány

a Bosznia-Hercegovinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtárak állományának és információs infrastruktúrájának helyreállítására a Maribori Információs Tudományos Intézetben

Az alábbiakban tömörítve közöljük azt az ismertetőt és felkérést, amelyet az Alapítvánnyal kapcsolatban annak ügyvezető igazgatója juttatott el a Magyar Könyvtárosok Egyesületéhez. A teljes (angol nyelvű) szöveg a szerkesztőségben (is) bárkinek rendelkezésére áll.

Bosznia-Hercegovinában a soha nem látott, pusztító háború az emberi élet minden területére hallatlan szenvedést és nélkülözést hozott, de különösen nagy a pusztulás a kulturális, a tudományos és az oktatási intézményekben. Ezek közt érte mérhetetlen veszteség a könyvtárakat is, az épületeket csakúgy, mint a szellemi és technikai bázisokat, információs infrastruktúrákat, számítógépeket, adatbázisokat stb. Ezek közül igen sok elpusztult, vagy súlyosan károsodott.

Szarajevóban a legkomolyabb háborús kár az Orientalisztikai Intézetet és a Bosznia-Hercegovinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtárat (NEK) érte. Az Orientalisztikai Intézet szinte teljesen leégett, mivel a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár épülete már a háború legeleje, vagyis 1992. április 6-a óta ki volt téve a szerb frontról érkező lövedékeknek, gyújtórakétáknak, egészen az 1992. augusztus 23-áról 24-re virradó végzetes éjszakáig, amikor egy gyújtórakéta eltalálta. Ráadásul a fölgyújtott épületet katonaruhás csoportok ki is fosztották.

Az NEK a háború előtt

Az NEK-t 1945 májusában alapították muzulmánok, szerbek, horvátok és zsidók központi nemzeti könyvtáraként. 1949-től, a Szarajevói Egyetem alapításától egyetemi könyvtárrá is vált. A boszniai és hercegovinai szerzők irodalmi és tudományos öröksége, egyházi szláv, latin, spanyol-zsidó, orosz, német, olasz, török, arab, perzsa és délszláv nyelveken íródott különböző írásmódokkal: kéziratai közt találhatóak glagolita, cirill, boszniai cirill (a cirill minuszkula írás egy fajtája), latin, gót betűs és arab írásmódúak egyaránt.

A hivatalos könyvtári rendeleteknek megfelelően az NEK rendszeresen megkapta a délszláv államokban nyomtatott kiadványokat. Vásárlás vagy csere útján szerezte be a kutatók és a diákok számára szükséges műveket. Az NEK visszamenőleg beszerezte a török és az osztrák uralom éveiből, továbbá az úgynevezett Versailles-i Jugoszlávia korszakából és a II. világháború idejéből származó könyvek, folyóiratok, napilapok és kéziratok legfontosabbjait. Mint az egyetemi stúdiumok és a kutatómunka dokumentációs központja és könyvtára gyűjtötte és feldolgozta a doktori disszertációkat, tudományos projekteket, az országos és a nemzetközi szervezetek hivatalos iratait. Az NEK volt az UNESCO iratainak lerakati könyvtára is.

1945-től a végzetes tűzig az NEK bibliográfiai szemléket adott ki. A háború előestéjén a könyvtár megindította egy nagy retrospektív Bosznia-Hercegovina bibliográfia kiadását, ami feltárta volna a bosznia-hercegovinai írásbeliség teljes anyagát a kezdetektől a modern korig. E bibliográfia első kötete már nyomdakész volt.

A könyvtár állománya 1,2 millió kötetnyi könyv, 6100 folyóiratcím és 350 ezer folyóirati közlemény másolata volt. A könyvtári anyag a szlovéniai Maribori Információs Tudományos Intézet által tervezett és kidolgozott Tudományos és Technikai Információs Rendszer nevű nemzetközi szabvány szerinti gépi feldolgozással volt katalogizálva. A könyvtári funkciók gépesítése korszerű, egységes szoftveren alapult.

Az NEK több mint 250 hazai és külföldi könyvtárral működött együtt.

A háború következményei

A pusztító tűz szó szerint leégette az NEK épületét és az összes, a felsőbb szinten tárolt kötet megsemmisült vagy eltűnt. Csak azok a gyűjtemények menekültek meg, amelyeket a pincében tároltak vagy előzőleg máshová szállítottak. A tűz teljesen elpusztította az osztrák olvasótermet, az angol központot, a szabad olvasótermekben található összes könyvet, a szláv, germán, angol, román nyelvű szemináriumok számára kiválogatott irodalmat, a héber gyűjteményt, a vakok könyvtárát, a kézikönyvtárát, a zenei gyűjteményt, idegen nyelvű tudományos és szakmai közleményeket, különböző délszláv államokból származó könyveket és folyóiratokat, fontos bosznia-hercegovinai folyóiratokat, napilapokat, újságokat, monográfiákat, valamint az információs és reprográfiai berendezést.

Szerencsére ősnymtatványok, kéziratok, archív dokumentumok, térképek, ritka könyvek, tudományos projektek, doktori disszertációk, boszniacák éppúgy megmaradtak, mint a legfontosabb bosznia-hercegovinai folyóiratok másolatai. A Szerb-Horvát-Muzulmán Nemzeti Szövetség könyvtárai is megmenekültek a pusztulástól. Egyéb gyűjteményeknek azok a részei is megmenekültek, amelyeket a könyvtár épületén kívül, ideiglenes helyen tároltak.

Bosznia és Hercegovina más nemzeti és egyetemi könyvtárai is elvesztették gyűjteményeiket, gépi felszereléseiket, bútorikat. Az épületek többsége súlyosan megsérült vagy teljesen elpusztult.

Csak egy későbbi és alaposabb vizsgálat fogja megmutatni a károk mértékét, bár az már most nyilvánvaló, hogy a kár óriási és hogy a könyvtárak helyreállítása lehetetlen lesz sokoldalú nemzetközi anyagi segítség nélkül.

Már érkezik a segítség

A világon sok intézmény és magánszemély önként és egymástól függetlenül kifejezte az iránt való készségét, hogy azonnal segítséget nyújt az NEK technikai bázisának és állományának helyreállításához, még a háború ideje alatt.

Horvátország, Szlovénia, Makedónia nemzeti könyvtárai és a Maribori Információs Tudományos Intézet voltak az első intézmények, amelyek felajánlották segítségüket. Külföldi könyvtáraknak, mindenekelőtt Olaszországban, Ausztriában, Magyarországon, Csehországban, Oroszországban és Törökországban nagyszámú bosznia-hercegovinai íróktól származó, vagy Bosznia-Hercegovinával kapcsolatos könyve van. Meggyőződésünk, hogy ezek a könyvtárak, levéltárak és kiadók örömmel közreműködnek a Bosniaca-gyűjtemény felújításában.

Tekintettel arra, hogy a legtöbb kár azokat a gyűjteményeket érte, amelyek a tudomány és az oktatás szolgálatában állnak, tágabb térségek, különösen Európa és Amerika szolidaritására is számítunk. A stockholmi Kungliga Biblioteket, a koppenhágai Kongelige Bibliotek, a máltai egyetemi könyvtár, a Yale University Library, a rotterdami Erasmus-Universitet és néhány más könyvtár ajánlotta fel már segítségét az épületek felújítására vagy berendezésekkel való ellátására, és anyagi támogatást vagy piaci és szakmai szolgáltatásokban való segítségnyújtást. A grazi egyetemi könyvtár, a városi könyvtár és a grazi városi kulturális hálózat voltak az első intézmények, amelyek könyveket adományoztak a Bosznia-Hercegovinai Könyvtárak helyreállításáért Alapítványnak, melynek központja a Maribori Információs Tudományos Intézet. A könyveket már elszállították, ideiglenesen a Maribori Egyetemi Könyvtárban helyezték el és ott is dolgozzák fel őket.

Az Alapítvány célja és feladatai

A fent említett és más, a bosznia-hercegovinai könyvtárak helyreállítását célzó akciók összehangolása érdekében Szlovéniában megalakult a Bosznia-Hercegovinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtárak állományának és információs infrastruktúrájának helyreállításáért Alapítvány. Az Alapítvány célja: anyagi eszközök megteremtése, könyvtári anyagok és felszerelések gyűjtése, felújítási tervek készítése, a könyvtári gyűjtemények helyreállítása, az információs és kommunikációs infrastruktúra helyreállítása, könyvtári anyagok és felszerelések vásárlása, könyvtári anyagok ideiglenes tárolása (a Maribori Egyetemi Könyvtár vállalja), a bosznia-hercegovinai könyvtárak számára beszerzett adományok és/vagy vásárolt könyvek szállítása. A Maribori Információs Tudományos Intézet végzi el a szakmai, vezetési, piaci, elszámolási, gyakorlati és pénzügyi feladatokat, nyereség nélkül. Az Alapítvány rendszeresen tájékoztatja a közönséget és az adományozókat ennek működéséről és eredményeiről.

Öszintén reméljük, hogy minden szervezet érvényesíti befolyását és megfelelő formákat talál a támogatásra.

Institute of Information Science. 62000 Maribor, Prešernova 17., Slovenia. Tel.: (+3862)221-331., Fax: (+3862)224-334., E-Mail: IZUMZIZUM.SI

(Fordította: Vajda Henrik)